

МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

ПОПКО В. В. - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри порівняльного і європейського права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8358-7721>

УДК 347.51:343.352:341.24](477)

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.76>

У статті здійснено комплексний науковий аналіз механізмів відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, з урахуванням міжнародного досвіду та особливостей їх імплементації в правову систему України. Обґрунтовано, що сучасний етап розвитку антикорупційної політики характеризується поступовим переходом від домінування кримінально-каральних механізмів до майново-відновлювальних інструментів, спрямованих на усунення економічних наслідків корупції та відновлення порушених майнових інтересів держави. У цьому контексті відшкодування шкоди розглядається як ключовий елемент ефективної протидії корупції, що забезпечує досягнення реального економічного результату.

Встановлено, що міжнародні стандарти, закріплені, зокрема, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, формують комплексний підхід до відшкодування шкоди, який охоплює цивільно-правові механізми компенсації, реституцію, а також процедури повернення незаконно набутого майна (*asset recovery*). Проаналізовано роль підходів, сформованих у межах *Financial Action Task Force (FATF)*, які акцентують увагу на необхідності забезпечення ефективного повернення активів незалежно від результатів кримінального переслідування, а також значення стандартів захисту права власності, сформованих у практиці Європейського суду з прав людини.

Досліджено особливості імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство України, що зумовило формування гібридної моделі відшкодування шкоди, яка поєднує класичні інструменти деліктної відповідальності з новітніми антикорупційними механізмами, зокрема ін-

ститутом визнання необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави. Обґрунтовано, що така модель трансформує традиційну логіку цивільно-правового регулювання, зміщуючи акцент із доведення факту та розміру шкоди на встановлення економічної необґрунтованості активів як підстави для їх вилучення.

Особливу увагу приділено аналізу практики Вищого антикорупційного суду як ключового механізму реалізації відшкодувальної функції у справах про корупцію. Виявлено, що судова практика демонструє формування підходів, близьких до концепції «*unexplained wealth*» («необґрунтовані активи»), зокрема щодо використання непрямих доказів, економічного аналізу активів та фактичного перефронту доказового тягаря. Разом із тим встановлено, що ефективність механізмів прямого відшкодування шкоди в межах кримінального провадження залишається обмеженою, що зумовлює пріоритетність застосування процедур цивільної конфіскації.

Акцентовано увагу на наявності проблемних аспектів, пов'язаних із відсутністю чітких критеріїв визначення шкоди, складністю доведення причинного зв'язку, а також необхідністю забезпечення балансу між публічним інтересом у поверненні активів і гарантіями права власності. Зроблено висновок про загальну відповідність національної моделі міжнародним стандартам за наявності потреби в подальшому вдосконаленні правового регулювання та уніфікації судової практики.

Ключові слова: відшкодування шкоди, корупція, необґрунтовані активи, цивільна конфіскація, повернення активів, міжнародні стандарти, Вищий антикорупційний суд, доказування, право власності, антикорупційна політика.

Постановка проблеми

Сучасна антикорупційна політика дедалі більше орієнтується не лише на притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, а й на усунення економічних наслідків корупційних правопорушень. У цьому контексті відшкодування шкоди, завданої державі, територіальним громадам та іншим суб'єктам, набуває самостійного значення як ключовий інструмент відновлення порушених майнових інтересів. Водночас традиційна модель відповідальності, що базується на доведенні складу правопорушення, розміру шкоди та причинного зв'язку, виявляється недостатньо ефективною у справах про корупцію, де економічні наслідки часто мають прихований, складний або багаторівневий характер.

Міжнародні стандарти, сформовані, зокрема, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [1] та Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією [2], орієнтують держави на впровадження комплексних механізмів відшкодування шкоди та повернення активів, включно з можливістю застосування цивільно-правових інструментів незалежно від результатів кримінального переслідування. Це зумовлює необхідність трансформації національних правових систем, зокрема в частині розширення підстав відповідальності, зміни стандартів доказування та поєднання приватноправових і публічно-правових механізмів впливу.

В Україні імплементація міжнародних антикорупційних стандартів зумовила формування гібридної моделі відшкодування шкоди, яка поєднує традиційні цивільно-правові механізми з інститутом визнання необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави. У межах цієї моделі дедалі більшого значення набувають механізми, орієнтовані на встановлення економічної необґрунтованості набутого майна. Водночас ефективність такої моделі залишається дискусійною через складність доведення розміру шкоди, причинного зв'язку та недостатню визначеність співвідношення цивільно-правових, публічно-правових і кримінально-правових механізмів відповідальності.

Особливої актуальності в цьому контексті набуває проблема забезпечення балансу між публічним інтересом у поверненні незаконно набутого майна та гарантіями права власності, що впливають із практики Європейського суду з прав людини. Використання гнучких стандартів доказування, зокрема непрямих доказів і фактичного перерозподілу доказового тягаря, хоча й підвищує ефективність відшкодування шкоди, водночас створює ризики порушення принципів справедливого судового розгляду.

У цих умовах особливого значення набуває практика Вищого антикорупційного суду, яка виступає основним механізмом реалізації відповідних правових інструментів та формує підходи до їх застосування. Аналіз цієї практики дозволяє виявити як позитивні тенденції розвитку механізмів відшкодування шкоди, так і наявні проблеми, що потребують подальшого наукового осмислення та вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, у сучасній науковій доктрині розглядається в межах ширшого підходу до протидії корупції як комплексного правового явища [3; 4; 5; 6]. Дослідження останніх років засвідчують зростання уваги до майново-відновлювальних механізмів, зокрема цивільно-правових інструментів компенсації шкоди та повернення незаконно набутого майна, що поступово витісняють традиційно домінуючий кримінально-правовий підхід [7; 8; 9; 10; 11]. У науковій літературі сформовано декілька основних напрямів дослідження цієї проблематики. По-перше, аналізуються міжнародні стандарти відшкодування шкоди та повернення активів, закріплені, зокрема, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, а також підходи, сформовані в практиці Європейського суду з прав людини. По-друге, значна увага приділяється дослідженню інституту цивільної конфіскації та визнання

необґрунтованих активів як інструментів відновлення майнової сфери держави. По-третє, окремий напрям становлять роботи, присвячені проблемам доказування, зокрема використанню непрямих доказів та перерозподілу доказового тягаря.

Водночас попри наявність значного наукового доробку питання комплексного аналізу механізмів відшкодування шкоди у справах про корупцію, з урахуванням їх міжнародно-правової природи та практики Вищого антикорупційного суду, залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення проблеми співвідношення різних форм відшкодування шкоди, критеріїв її визначення, а також забезпечення балансу між ефективністю антикорупційних заходів і гарантіями права власності.

Мета і завдання статті

Метою цієї статті є формування цілісного наукового уявлення про механізми відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, з урахуванням міжнародних стандартів та особливостей їх імплементації в правову систему України, а також аналіз практики Вищого антикорупційного суду як ключового інструменту реалізації відповідних механізмів.

Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань, зокрема: визначення концептуальних засад міжнародно-правового регулювання відшкодування шкоди у справах про корупцію; аналіз міжнародних стандартів, сформованих у межах діяльності Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи; дослідження особливостей імплементації відповідних стандартів у національне законодавство України; з'ясування форм і способів відшкодування шкоди, що застосовуються у вітчизняній правозастосовній практиці; узагальнення підходів судової практики до оцінки доказів та встановлення факту і розміру шкоди; виявлення проблемних аспектів забезпечення балансу між публічними інтересами та правом власності з урахуванням міжнародних антикорупційних стандартів; а також формулювання пропозицій щодо вдо-

сконалення правового регулювання у відповідній сфері.

Виклад основного матеріалу

Корупційні правопорушення в сучасних умовах дедалі чіткіше проявляють свою економічну сутність, що зумовлює переосмислення підходів до їх правового регулювання. Традиційна орієнтація на кримінально-правові механізми як основний інструмент протидії корупції поступово поступається місцем комплексній моделі, у якій центральне значення набувають механізми відшкодування шкоди та відновлення майнової сфери держави. Така трансформація зумовлена тим, що саме економічні наслідки корупції – незаконне збагачення, виведення активів, завдання матеріальної шкоди публічним фінансам – становлять найбільшу загрозу для ефективного функціонування держави.

У цьому контексті відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, постає не лише як елемент цивільно-правової відповідальності, а як ключовий інструмент антикорупційної політики, спрямований на усунення економічних наслідків протиправної поведінки. Міжнародні стандарти, сформовані, зокрема, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, закріплюють обов'язок держав забезпечити ефективні механізми компенсації шкоди та повернення незаконно набутого майна, підкреслюючи пріоритет саме відновлювальної функції відповідальності [1]. У свою чергу, підходи, розроблені в межах FATF [2], акцентують увагу на необхідності забезпечення ефективних процедур повернення активів незалежно від результатів кримінального переслідування.

Імплементація цих підходів у національне законодавство України зумовила формування складної системи правових механізмів, спрямованих на відшкодування шкоди у справах про корупцію. Вона включає як класичні цивільно-правові інструменти компенсації, так і спеціальні антикорупційні процедури, пов'язані з визнанням активів необґрунтованими та їх стягненням у дохід держави. У результаті

формується гібридна модель відшкодування шкоди, яка поєднує приватноправові та публічно-правові елементи й змінює традиційне розуміння підстав і меж цивільної відповідальності.

Практична реалізація зазначених механізмів відбувається насамперед через діяльність Вищого антикорупційного суду, який виступає ключовим інститутом забезпечення ефективного відновлення майнової сфери держави. Саме в судовій практиці конкретизуються критерії встановлення шкоди, визначаються підходи до оцінки доказів та формується баланс між необхідністю захисту публічних інтересів і гарантіями права власності відповідно до стандартів Європейського суду з прав людини.

У зв'язку з цим подальший виклад спрямований на послідовний аналіз міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, особливостей їх імплементації в правову систему України, а також практики Вищого антикорупційного суду як ключового інструменту їх реалізації.

У сучасній антикорупційній політиці відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, набуває статусу ключового елементу правового реагування, що відображає загальну тенденцію переходу від каральної до відновної моделі відповідальності. Така трансформація зумовлена усвідомленням того, що ефективність боротьби з корупцією визначається не лише притягненням винних осіб до відповідальності, а передусім здатністю держави відновити порушені майнові інтереси, повернути незаконно набуті активи та мінімізувати економічні наслідки протиправної поведінки. У цьому контексті відшкодування шкоди виступає не допоміжним, а центральним інструментом антикорупційної політики, орієнтованим на досягнення реального економічного результату.

Формування відповідних підходів відбувається на міжнародному рівні, де закріплюється обов'язок держав створювати ефективні механізми компенсації та повернення активів. Ключове значення в цьому процесі має ст. 35 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка встановлює право держав і осіб вимагати

відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, а в главі V закріплює комплексну систему повернення активів (asset recovery) [1]. Особливістю цієї Конвенції є інтеграція кримінально-правових і цивільно-правових інструментів, що дозволяє забезпечити ефективне відновлення майнової сфери незалежно від результатів кримінального переслідування.

Регіональний рівень деталізує ці підходи через акти Ради Європи, зокрема у сфері цивільно-правового захисту від корупції (Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [2]). Відповідні стандарти передбачають обов'язок держав забезпечити ефективні засоби правового захисту для осіб, яким завдано шкоди, включаючи можливість отримання повного відшкодування – матеріальних збитків, упущеної вигоди та моральної шкоди. Водночас важливим є розширення кола відповідальних осіб, що відповідає складній природі сучасних корупційних схем.

Суттєвий вплив на формування міжнародних стандартів мають також підходи FATF, які орієнтовані на забезпечення ефективного повернення активів як ключового елементу протидії відмиванню доходів [12]. У межах цих підходів акцентується увага на необхідності використання широкого спектра правових механізмів, включно з конфіскацією без обвинувального вироку, фінансовим аналізом та міждержавним співробітництвом, що прямо корелює з розвитком цивільно-правових форм відшкодування шкоди.

Сукупність зазначених міжнародних стандартів формує багаторівневу систему механізмів відшкодування шкоди, серед яких ключове місце посідають цивільні позови про відшкодування, що забезпечують можливість прямого стягнення завданих збитків; реституція як відновлення попереднього майнового стану; компенсація, спрямована на покриття матеріальних та нематеріальних втрат; а також повернення активів (asset recovery), що включає виявлення, арешт та передачу незаконно набутого майна в дохід держави. Важливою особливістю цих механізмів є їх взаємодоповнюваність, що дозволяє забезпечити

комплексний вплив на економічні наслідки корупції.

Концептуальною основою сучасних підходів виступає ідея «economic loss recovery» («відшкодування (стягнення) матеріальної шкоди»), яка передбачає пріоритетність відновлення економічних інтересів держави та суспільства над каральними аспектами відповідальності. У межах цієї концепції відшкодування шкоди розглядається як інструмент не лише компенсації, а й запобігання корупції, оскільки позбавлення особи економічної вигоди від протиправної діяльності істотно знижує мотивацію до її вчинення.

Сформована на міжнародному рівні система відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, набуває практичного значення лише за умови її ефективної імплементації в національні правові системи. Такий процес передбачає не просте відтворення міжнародних стандартів, а їх глибинну трансформацію з урахуванням особливостей національної правової традиції, структури законодавства та наявних інституційних механізмів. У випадку України ця трансформація відбувається в умовах поєднання класичних засад цивільного права з новітніми антикорупційними інструментами, що зумовлює формування специфічної моделі правового регулювання.

Національне законодавство поступово інтегрує міжнародні підходи через розвиток норм деліктної відповідальності, закріплених у Цивільному кодексі України [13], а також через спеціальне антикорупційне регулювання, що передбачає механізми визнання активів необґрунтованими та їх стягнення у дохід держави [14]. У результаті формується багаторівнева система відшкодування шкоди, яка охоплює як класичні форми компенсації, так і спеціальні процедури майнового впливу, спрямовані на усунення наслідків незаконного збагачення.

Водночас зазначена трансформація супроводжується зміною функціональної логіки відповідальності: від традиційного підходу, орієнтованого на відшкодування конкретно доведеної шкоди, до ширшої

моделі, що базується на встановленні факту економічної необґрунтованості активів. Це зумовлює перегляд процесуальних підходів, зокрема щодо стандартів доказування та співвідношення приватноправових і публічно-правових елементів у механізмах відшкодування.

У зв'язку з цим подальший аналіз спрямований на дослідження особливостей імплементації міжнародних стандартів відшкодування шкоди у правову систему України, визначення форм і способів такого відшкодування, а також виявлення специфіки формування комплексної (гібридної) моделі, що поєднує деліктну відповідальність із сучасними антикорупційними інструментами.

Практика Вищого антикорупційного суду [15] у справах про визнання активів необґрунтованими свідчить про формування в Україні сталої відновлювальної моделі антикорупційного правосуддя, у межах якої пріоритетним є не лише встановлення факту незаконного збагачення, а й забезпечення реального повернення активів у дохід держави. Аналіз наведених рішень дає змогу виокремити декілька ключових підходів судової практики.

По-перше, практика ВАКС демонструє індивідуалізований підхід до оцінки доказів та обсягу заявлених вимог. У справі № 991/366/22 суд задовольнив позов лише частково, що підтверджує: механізм цивільної конфіскації не має автоматичного характеру [16]. Суд окремо перевіряє походження кожного активу, ступінь доведеності його необґрунтованості та зв'язок із відповідачем. Це забезпечує баланс між інтересами держави у поверненні незаконних активів і гарантіями права власності.

По-друге, ВАКС послідовно застосовує принцип пріоритету фактичного економічного змісту над формальною юридичною конструкцією права власності. Так, у справі № 991/2380/24 суд досліджував не лише формальну реєстрацію майна на матір посадовця, а й реальну фінансову спроможність усіх пов'язаних осіб набути відповідні активи [17]. Встановлення відсутності достатніх законних доходів стало підставою для визнання активів необґрунтованими та

їх стягнення у дохід держави. Такий підхід свідчить про орієнтацію суду на виявлення прихованого контролю над майном і запобігання використанню номінальних власників для маскування незаконно набутих активів.

По-третє, ВАКС формує підхід, за яким вирішальне значення має встановлення реального контролера активу, навіть якщо майно формально оформлене на іншу особу. У справі № 991/381/25 щодо автомобіля BMW iX xDrive 40 суд визнав визначальним те, що транспортний засіб був придбаний третьою особою в інтересах відповідача [18]. Це свідчить про розвиток практики «проникнення крізь формальну оболонку» правочинів і встановлення фактичного бенефіціарного володіння майном.

Загалом практика ВАКС у справах про необґрунтовані активи демонструє перехід української антикорупційної юстиції до моделі, у якій ключовим критерієм є економічна обґрунтованість походження активів, а основною метою – відновлення майнової сфери держави та усунення економічних наслідків корупції.

У практиці ВАКС поступово формується підхід, близький до концепції «unexplained wealth» («необґрунтовані активи»), коли центральним є не встановлення вини у кримінально-правовому сенсі, а виявлення істотного дисбалансу між законними доходами та вартістю набутого майна. Такий підхід передбачає економічний аналіз активів, доходів, витрат, способу життя та зв'язків із пов'язаними особами. Після того як позивач наводить переконливі докази такого дисбалансу, на відповідача фактично переходить обов'язок надати логічне й документально підтверджене пояснення законного походження майна.

Водночас у справах про пряме відшкодування шкоди через цивільні позови ситуація є складнішою. У кримінальних провадженнях ВАКС розглядає цивільні позови, однак їх ефективність значною мірою залежить від результату кримінальної справи, доведеності складу правопорушення та розміру шкоди, адже через виправдання обвинувачених в частині випадків позови залишалися без розгляду, зокрема.

Так, проблемність цього механізму добре ілюструє справа щодо колишнього голови ДФС Романа Насірова. За повідомленням аналітичного ресурсу ВАКС, 31 жовтня 2025 року суд першої інстанції визнав його винним у зловживанні, яке завдало державі шкоди на 2,02 млрд грн, однак водночас відмовив у стягненні майже 45 млн грн на користь АТ «Укргазвидобування» [19]. Такий приклад демонструє, що навіть за наявності обвинувального вироку питання цивільного відшкодування потребує окремого й належного доведення розміру шкоди, причинного зв'язку та статусу потерпілої сторони.

Отже, практика ВАКС свідчить про формування двох взаємопов'язаних, але різних механізмів відновлення майнової сфери держави. Перший – це цивільна конфіскація необґрунтованих активів, яка є більш гнучкою, оскільки орієнтується на економічну необґрунтованість майна. Другий – цивільний позов у кримінальному провадженні, який зберігає класичну логіку доказування шкоди, її розміру та причинного зв'язку. Саме тому механізм необґрунтованих активів виглядає ефективнішим із погляду повернення майна, тоді як цивільні позови залишаються залежними від якості доказування у кримінальному процесі.

Разом із тим формування зазначеної практики актуалізує низку дискусійних і теоретично складних питань. Насамперед це стосується необхідності забезпечення в діяльності ВАКС належного балансу між публічним інтересом у поверненні активів, набуття яких не підтверджено законними доходами, та правом особи на мирне володіння майном. Застосування ВАКС у справах про необґрунтовані активи непрямих доказів, аналізу способу життя, фінансової поведінки та зв'язків із пов'язаними особами, а також фактичного перерозподілу доказового тягаря може визнаватися виправданим лише за умови суворого дотримання принципів пропорційності, правової визначеності та справедливої судового розгляду. Саме це має враховувати ВАКС у своїй діяльності, орієнтуючись на відповідні приклади з практики Європейського суду з прав людини [20]. Наявність таких

процесуальних гарантій забезпечує відповідність національної моделі цивільної конфіскації стандартам Європейського суду з прав людини щодо допустимості втручання держави в право власності у справах, пов'язаних із протидією корупції.

У цьому аспекті особливого значення набуває те, що механізм визнання активів необґрунтованими орієнтований не на встановлення кримінальної вини особи, а на доведення істотного дисбалансу між законними доходами та фактично набутим майном, що зумовлює необхідність застосування підвищених стандартів обґрунтованості та мотивованості судових рішень ВАКС.

Висновки

Проведений аналіз підтверджує, що відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, поступово трансформується в центральний елемент сучасної антикорупційної політики, зміщуючи акцент із карального впливу на відновлення майнової сфери, а також захист інтересів суспільства й держави. Міжнародні стандарти, сформовані в межах глобальних і регіональних правових механізмів, закріплюють обов'язок держав забезпечити ефективні процедури компенсації шкоди та повернення активів, що зумовлює формування комплексного підходу до реагування на економічні наслідки корупції.

Імплементация цих стандартів у правову систему України призвела до виникнення гібридної моделі відшкодування шкоди, яка поєднує класичні інструменти деліктної відповідальності з новітніми антикорупційними механізмами, зокрема інститутом визнання необґрунтованих активів. Така модель характеризується зміною логіки правового регулювання – від необхідності доведення конкретного розміру шкоди до встановлення економічної необґрунтованості активів, що розширює можливості держави щодо повернення незаконно набутого майна.

Практика Вищого антикорупційного суду підтверджує ефективність цього підходу, демонструючи формування двох взаємодоповнювальних механізмів: цивільної

конфіскації необґрунтованих активів та цивільного позову в кримінальному провадженні. При цьому перший із них виявляється більш результативним у контексті реального повернення активів, оскільки базується на економічному аналізі та допускає використання гнучких стандартів доказування, включно з непрямими доказами та фактичним перерозподілом доказового тягаря.

Водночас аналіз судової практики виявляє низку проблемних аспектів, пов'язаних із відсутністю чітких критеріїв визначення шкоди, складністю доведення причинного зв'язку в межах цивільних позовів, а також необхідністю забезпечення балансу між публічним інтересом та правом власності. У цьому контексті особливого значення набуває орієнтація на стандарти Європейського суду з прав людини, які вимагають дотримання принципів пропорційності, правової визначеності та справедливого судового розгляду.

Отже, національна модель відшкодування шкоди у справах про корупцію загалом відповідає міжнародним стандартам і демонструє позитивну динаміку розвитку, однак потребує подальшого вдосконалення. Ключовими напрямками такого вдосконалення мають стати уніфікація підходів до доказування, нормативне визначення критеріїв шкоди та посилення процесуальних гарантій сторін, що забезпечить підвищення ефективності механізмів повернення активів і зміцнення довіри до антикорупційної юстиції.

Література

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/page#Text (дата звернення: 09.01.2026).
2. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : Конвенція Рада Європи від 04.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (дата звернення: 09.01.2026).
3. Крук Є. В. Гарантії притягнення суб'єктів вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушен-

ня до цивільно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 93. С. 11–19.

4. Кікалішвілі М. В. Корупція та її жертви. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. № 78. Том 2. С. 196–201. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.31>

5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / *Наук. ред. Хавронюк М. І. К.* : Ваїте, 2018. 472 с.

6. Макбрайд Джеремі Вилучення активів в дохід держави і Європейська конвенція з прав людини. Програма «Справедливість для всіх». USAID. 2023. 36 с.

7. Драган О. В., Любезніков Д. О. Стягнення збитків, завданих державі внаслідок корупційного кримінального правопорушення у кримінальному провадженні: діяльність прокурора. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 82: частина 3. С. 158–163. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.26>

8. Єрмак О. В., Козьма Є. М. Особливості правової природи спеціальної конфіскації як засобу кримінально-правового характеру. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 244–247.

9. Ковальчук О. А. Окремі питання доктрини інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 151–155. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/33>

10. Татулич І. Ю., Худи А. М. Правове регулювання інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. *Правова держава*. № 58 (2025). С. 145–158. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.58.331003>

11. Харитонов Є., Харитонova О., Білошкурський М. Цивільно-правова відповідальність за корупційні правопорушення в умовах гібридної війни. *Актуальні проблеми регулювання майнових і немайнових відносин в умовах гібридної війни через призму людиноцентричної цивілістики : колективна монографія / за заг. ред. професорів: Є. Харитонova, О. Харитонova, І. Давидова, О. Сафон-*

чик. Одеса : Фенікс, 2025. С. 384–410. DOI 10.32837/11300.29664

12. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. Financial Action Task Force (FATF). URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html> (дата звернення: 09.01.2026).

13. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 09.01.2026).

14. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 09.01.2026).

15. Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом (як судом першої інстанції) : ВАКС. Судова влада України. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/analysis/> (дата звернення: 09.01.2026).

16. Рішення Вищого антикорупційного суду від 13 липня 2022 у справі № 991/366/22, провадження №: 2/991/1/22. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/991-366-22> (дата звернення: 09.01.2026).

17. Рішення Вищого антикорупційного суду від 17.09.2024 у справі № 991/2380/24, провадження №: 2/991/2/24. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/991-2380-24> (дата звернення: 09.01.2026).

18. Рішення Вищого антикорупційного суду від 26 червня 2025 року у справі № 991/381/25, провадження №: 2/991/1/25. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/991-381-25> (дата звернення: 09.01.2026).

19. Чому ВАКС відмовив у цивільному позові до Насірова? ВАКС вирішив. Назва з екрану: 20/11/2025. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/analitics/comu-vaks-vidmoviv-u-civilnomu-pozovi-donasirova> (дата звернення: 09.01.2026).

20. Гогітідзе та ін. проти Грузії [Gogitidze and Others v. Georgia],

№ 36862/05, 12 травня 2015. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-154398> (дата звернення: 09.01.2026).

Popko V. V.,

Doctor of Juridical Sciences (Dr. hab), Professor, Professor of Department of Comparative and of the European Union Law of the Educational and Scientific Institute of International Relations of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8358-7721>

MECHANISMS FOR COMPENSATION OF DAMAGE CAUSED BY CORRUPTION OFFENCES: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND THE PRACTICE OF THE HIGH ANTI-CORRUPTION COURT

The article provides a comprehensive scholarly analysis of mechanisms for compensation for damage caused by corruption-related offences, taking into account international experience and the specific features of their implementation into the legal system of Ukraine. It is substantiated that the current stage of anti-corruption policy development is characterized by a gradual transition from the predominance of criminal punitive mechanisms to property-restorative instruments aimed at eliminating the economic consequences of corruption and restoring the violated property interests of the State. In this context, compensation for damage is regarded as a key element of effective anti-corruption policy, ensuring the achievement of a tangible economic outcome.

It is established that international standards enshrined, inter alia, in the United Nations Convention against Corruption form a comprehensive approach to compensation for damage, encompassing civil law compensation mechanisms, restitution, as well as asset recovery procedures. The role of approaches developed within the Financial Action Task Force (FATF), which emphasize the necessity of ensuring effective asset recovery irrespective of the outcome of criminal prosecution, is analysed, as is the significance of standards for

the protection of property rights developed in the practice of the European Court of Human Rights.

The specific features of the implementation of international standards into the national legislation of Ukraine are examined, which has resulted in the formation of a hybrid model of compensation for damage combining classical tort liability instruments with modern anti-corruption mechanisms, in particular the institution of declaring assets unjustified and recovering them in favour of the State. It is substantiated that such a model transforms the traditional logic of civil law regulation by shifting the emphasis from proving the fact and amount of damage to establishing the economic unjustifiability of assets as grounds for their confiscation.

Particular attention is devoted to the analysis of the practice of the High Anti-Corruption Court as a key mechanism for implementing the compensatory function in corruption cases. It is revealed that judicial practice demonstrates the formation of approaches close to the concept of “unexplained wealth,” particularly with regard to the use of indirect evidence, economic analysis of assets, and the de facto redistribution of the burden of proof. At the same time, it is established that the effectiveness of direct compensation mechanisms within criminal proceedings remains limited, which determines the priority of applying civil confiscation procedures.

Attention is focused on the existence of problematic aspects related to the absence of clear criteria for determining damage, the complexity of proving causation, as well as the necessity of ensuring a balance between the public interest in asset recovery and guarantees of the right to property. It is concluded that the national model generally complies with international standards, while there remains a need for further improvement of legal regulation and the unification of judicial practice.

Keywords: *compensation for damage, corruption, unjustified assets, civil confiscation, asset recovery, international standards, High Anti-Corruption Court, burden of proof, property rights, anti-corruption policy.*